

سلفیگری و روشن فکری دینی؛

بیست و یک سو

محمد ملک زاده

استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

با نظارت علمی دکتر موسی فقیه حقانی

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

سرشناسه	: ملکزاده، علی، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: سلفیگری - روش فکری و فقهی: پیوست‌ها و گسست‌ها / محمد ملک‌زاده / با نظارت علمی موسی فقیه‌حقانی.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۳۷۲ ص.
فروست	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات؛ ۱۳۴۵. تاریخ؛ ۷۷.
شابک	: 978-600-444-114-8
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: سلفیه.
موضوع	: Salafiyah
موضوع	: سلفیه - تاریخ.
موضوع	: Salafiyah -- History
موضوع	: سلفیه - ایران.
موضوع	: Salafiyah -- Iran
موضوع	: سلفیه -- دفاعیه‌ها و ردیه‌ها.
موضوع	: Salafiyah -- Apologetic works
موضوع	: سلفیه - عقاید.
موضوع	: Salafiyah -- Doctrines
موضوع	: وهابیه - تاریخ.
موضوع	: Wahhabiyah -- History
موضوع	: تجدیدگرایی (اسلام) -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴.
موضوع	: Iran -- History -- 20th century -- Islamic modernism
موضوع	: روشنفکران دینی -- ایران -- قرن ۱۴.
موضوع	: Intellectuals, Religious -- Iran -- 20th century*
شناسه افزوده	: فقیه حقانی، موسی، ۱۳۴۲ -
شناسه افزوده	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
رده‌بندی کنگره	: اس ۷/م ۲۰۷/ب ۵ BP
رده‌بندی دیوبندی	: ۴۱۶/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۴۸۴۶۶۵۰

شمارهٔ ردیف ۱۳۴۵
شمارهٔ موضوعی ۷۷-
تاریخ ۷۷-۱۳۹۶

■ سلفیگری و روشن‌فکری دینی؛ پیوست‌ها و گسست‌ها

● مؤلف: محمد ملک‌زاده

● ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● چاپ: پاپيروس

● نوبت چاپ: اول

● تاریخ چاپ: پاییز ۱۳۹۶

● قیمت: ۲۷۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۳۸

● تلفن و نمابر: ۰۲۵-۲۷۷۴۲۳۲۶

● شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲

● تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

مقدمه معاونت، پژوهش	۱۵
پیشگفتار (حفظ وحدت و بیان حقیقت)	۱۹
مقدمه (مبانی نظری تحقیق)	۲۳
بخش اول: جریان‌شناسی اندیشه سلفی و شبه سلفی	
مقدمه	۲۸
فصل اول: تاریخچه و مراحل شکل‌گیری تفکر سلفی	
مبحث اول: دورنمایی کلی از جریان سلفیه	۳۲
۱. سلفی‌های تبلیغی	۳۶
۲. سلفی‌های جهادی	۳۷
مبحث دوم: مراحل شکل‌گیری اندیشه سلفی- وهابی	۳۷
۱. مرحله پیدایش (قرن دوم تا چهارم)	۳۷
۱-۱. احمد بن حنبل	۳۸
۱-۲. حسن بن علی بن خلف بربهاری	۳۸

- ۱-۳. عبدالله بن محمد العکبری ۴۱
۲. مرحله تکامل (قرون هفتم و هشتم) ۴۲
- ۲-۱. ابن تیمیه ۴۲
- ۲-۱-۱. زندگی‌نامه ۴۲
- ۲-۱-۲. افکار و عقاید ۴۳
- الف) اعتقاد به وجود جسمانی برای خداوند ۴۴
- ب) حرمت زیارت قبور ۴۵
- ج) حرمت برپایی جشن یا عزاداری برای گذشتگان ۴۶
- ۲-۲. ابن تیمیه از دیدگاه علمای شیعه و سنی ۴۷
- ۲-۲. ابن قیم ۵۲
۳. مرحله تثبیت (قرون ۱۳ و ۱۴) ۵۲
- ۳-۱. دوران محمد بن عبدالوهاب ۵۳
- ۳-۱-۱. ویژگی‌های شخصیتی و علل محمد بن عبدالوهاب ۵۸
- ۳-۱-۲. وضعیت دوران حیات محمد بن عبدالوهاب ۶۲
- ۳-۲. تاریخچه خاندان آل سعود ۶۳
- ۳-۳. وهابیت از دیدگاه علمای اهل سنت و تشیع ۶۸
- ۳-۴. نقش استعمار در شکل‌گیری وهابیت و هم‌پای این جریان با سیاست‌های استعمار ۷۰
- ۳-۵. جنایات تاریخی وهابیان ۷۳
- ۳-۵-۱. قتل و غارت مردم نجد به اتهام شرک ۷۳
- ۳-۵-۲. کشتار شیعیان کربلا ۷۴

۳-۵۳. قتل عام مردم طائف.....	۷۶
۳-۵۴. انهدام میراث فرهنگی و آثار مذهبی.....	۷۷
۳-۵۵. حمله به نجف اشرف.....	۷۹
۳-۵۶. حمله به حوران شام.....	۸۰
۳-۵۷. اشغال و غارت حرمین شریفین.....	۸۰
۳-۵۸. جنایات دوران تأسیس پادشاهی عربستان.....	۸۲
۳-۵۹. ممانعت مسلمانان از انجام فریضة حج.....	۸۲
۱۰-۱.۳. ازد مزاحمت و بهانه‌جویی علیه حجاج.....	۸۳
۱۱-۱.۵. کربار حجاج در فاجعه جمعه خونین مکه.....	۸۵
مبحث سوم: مبانی فکری سلفیه.....	۹۱
۱. مبانی روش‌شناختی.....	۹۱
۱-۱. ظاهرگرایی در قرآن.....	۹۱
۱-۲. سنت‌گرایی.....	۹۳
۱-۳. گذشته‌گرایی (پیروی از سلف).....	۹۳
۱-۴. اجتناب از روش عقل.....	۹۴
۲. مبانی معرفت‌شناختی.....	۹۴
مبحث چهارم: گونه‌شناسی جریان سلفی در دوره معاصر.....	۹۵
۱. سلفیه وهابی- تکفیری در عربستان.....	۹۶
۲. سلفیه اعتدالی زیدی.....	۹۶
۳. سلفیه در شبه‌قاره هند، و افغانستان.....	۹۷
۳-۱. سلفیه در هند.....	۹۷

۳-۲. سلفیه در پاکستان	۱۰۰
۳-۳. سلفیه در افغانستان	۱۰۰
۴. سلفیه در شمال افریقا	۱۰۱
۴-۱. سید محمد سنوسی	۱۰۱
۴-۲. عثمان دان فودیو سودانی	۱۰۲
۴-۳. محمد عبده	۱۰۳
۴-۴. شید رضا	۱۰۴
۴-۵. ابوان المسلمین	۱۰۵
۵. اندیشه‌ی سلفی در ایران	۱۰۵
فصل دوم: چهارمیان‌برگ‌ها در جریان شبه‌سلفی و روشن‌فکری دینی در ایران	
..... مقدمه	۱۱۰
..... شیخ‌های نجم‌آبادی	۱۱۹
۱. زندگی‌نامه	۱۱۹
۲. ویژگی‌های شخصیتی- اعتقادی	۱۲۲
۲-۱. تأکید بر قرآن، بدون پشتوانهٔ روایات	۱۲۶
۲-۲. عقل‌گرایی	۱۲۶
۲-۳. بازگشت به سلف	۱۲۷
۲-۴. مخالفت با فقه	۱۲۸
۳. آثار و تألیفات	۱۲۸
۳-۱. اعتراض به موضوع شفاعت، و توسل و عزاداری	۱۲۹
۳-۲. طعنه و توهین به علما	۱۳۱

اسدالله خرقانی.....	۱۳۵
۱. زندگی‌نامه.....	۱۳۵
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی.....	۱۳۸
۳. آثار و تألیفات.....	۱۴۱
شیخ ابراهیم زنجانی.....	۱۴۲
۱. زندگی‌نامه.....	۱۴۲
۲. ویژگی‌های شخصیتی- اعتقادی.....	۱۴۴
۲-۱. خردشیفتگی و غرور.....	۱۴۶
۲-۲. دوگانگی و عدم توازن در شخصیت.....	۱۴۶
۲-۳. گرایش به اندیشه‌های وهابی و سلفی.....	۱۴۸
۲-۳-۱. توهین به علمای شافعی.....	۱۴۸
۲-۳-۲. شرک خواندن تبارک و تعالی.....	۱۴۹
۲-۳-۳. تمسخر زیارت ائمه علیهم‌السلام و بیهود خواندن آن.....	۱۵۰
۲-۳-۴. توهین به مجالس عزاداری و روضه‌خوانی.....	۱۵۲
۳. آثار و تألیفات.....	۱۵۲
محمد خالصی‌زاده.....	۱۵۳
۱. زندگی‌نامه.....	۱۵۴
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی.....	۱۵۶
۳. آثار و تألیفات.....	۱۶۲
شریعت سنگلجی.....	۱۶۲
۱. زندگی‌نامه.....	۱۶۳

۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی ۱۶۵
۳. آثار و تألیفات ۱۶۷
- احمد کسروی ۱۷۱
۱. زندگی‌نامه ۱۷۲
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی ۱۷۳
۳. آثار و تألیفات ۱۷۶
- یوسف شعاع ۱۷۷
۱. زندگی‌نامه ۱۷۷
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی ۱۷۸
۳. آثار و تألیفات ۱۸۱
- علی اکبر حکمی زاده ۱۸۲
۱. زندگی‌نامه ۱۸۲
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی ۱۸۳
۳. آثار و تألیفات ۱۸۵
- سیدابوالفضل برقی ۱۸۶
۱. زندگی‌نامه ۱۸۶
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی ۱۸۸
۳. آثار و تألیفات ۱۸۹
- حیدرعلی قلمداران ۱۹۰
۱. زندگی‌نامه ۱۹۱
۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی ۱۹۱

۱۹۲	۳. آثار و تألیفات
۱۹۳	محمدجواد غروی اصفهانی
۱۹۴	۱. زندگی‌نامه
۱۹۶	۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی
۱۹۷	۱-۲. شفاعت
۱۹۷	۲. نماز جمعه
۱۹۸	۳. تقیه
۱۹۸	۴-۲. ولایت فقیه و تقلید
۱۹۸	۵-۲. حکم سنگ
۱۹۹	۶-۲. زمان مغرب و افطار
۱۹۹	۷-۲. بلوغ
۱۹۹	۳. آثار و تألیفات
۲۰۰	مصطفی طباطبایی
۲۰۱	۱. زندگی‌نامه
۲۰۳	۲. ویژگی‌های شخصیتی و اعتقادی
۲۰۵	۳. آثار و تألیفات
۲۰۶	اصول مشترک اعتقادی در میان رهبران جریان شبه سلفی ایران
۲۰۶	۱. ضدیت با روحانیت و مرجعیت
۲۰۷	۲. تکرار عقاید سلفیه و وهابیت
۲۰۷	۳. تأکید بر قرآن بدون احادیث
۲۰۸	۴. اثرپذیری از جریان روشن‌فکری دینی

بخش دوم: روشن‌فکری دینی و نسبت آن با جریان شبه‌سلفی در تاریخ

معاصر ایران

مقدمه ۲۱۰

جایگاه روشن‌فکری دینی در ایران ۲۱۴

فصل سوم: جریان روشن‌فکری دینی در ایران

مقدمه ۲۲۰

جریان‌شناسی روشن‌فکری دینی در ایران (عصر پهلوی و دوره انقلاب

اسلامی ۲۲۶

۱. گرایش تاریک‌گرایان ۲۲۸

۱-۱. سازمان بنیادین خلق ۲۲۸

۱-۲. گروه فرقان ۲۲۹

۱-۳. گروه آرمان مستضعفان ۲۳۱

۲. گرایش سوسیالیستی ۲۳۲

۲-۱. گروه خدایرستان سوسیالیست (خا) ۲۳۷

۲-۲. گروه جنبش مسلمانان مبارز ۲۴۱

۳. گرایش لیبرالیستی روشن‌فکری دینی ۲۴۱

۳-۱. جریان ملی-مذهبی ۲۴۲

۳-۲. نهضت آزادی ۲۴۸

۴. روشن‌فکری دینی تجدیدنظرطلب پس از پیروزی انقلاب اسلامی ۲۵۴

۴-۱. سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی ۲۵۵

۴-۲. مجمع روحانیون مبارز ۲۶۱

۴-۳. کارگزاران ۲۶۳

۴-۴. حلقهٔ کیان ۲۶۴

۴-۴-۱. عبدالکریم سروش ۲۶۵

۴-۴-۲. محسن کدیور ۲۶۷

فصل چهارم: نسبت جریان روشن‌فکری دینی با جریان شبه‌سلفی

بازگشت به سلف، اصلاح دین و خرافه‌زدایی از آن ۲۷۱

مخالفت روحانیت و فاصله گرفتن از مرجعیت ۲۷۷

تأکید بر استنباط محض از قرآن و بی‌اعتنایی نسبی به احادیث ۲۸۲

مخالفت با تقلید ۲۸۵

بی‌اعتقادی به اصول عصمت و شفاعت ۲۸۷

علم‌زدگی ۲۸۸

عقل‌گرایی افراطی ۲۹۲

نتیجه‌گیری ۲۹۴

منابع ۲۹۷

الف) کتب فارسی و عربی ۲۹۷

ب) مجلات و روزنامه‌ها ۳۳۴

ج) منابع انگلیسی و سایت‌ها ۳۳۴

نمایه‌ها ۳۴۱

مقدمه و مآبونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، -مردانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صانع چه جانها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه ها و تملکها که برای محو و مسخ آن نساخته اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت - حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، سربلند و سرفراز است و باطل ازین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشین حقیقت، گذشته از سرشت حق، وامدار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حقیقت یونان است که در عرصه نظر و عمل، کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رستند، و دراین میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، به ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ را جانمشینان برحق و گرامی او ﷺ، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن، و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته، و در این راه دیده ها سوده و جانها

فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقه و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های نوین نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویل‌بخش برداشته‌اند. جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازابند؛ ولی در قلمیر پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنها گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات، به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پیمایش درپیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی، به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر

انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو تاریخ معاصر ایران که با تلاش پژوهشگر ارجمند جناب حاج‌الاسلام آقای دکتر محمد ملک‌زاده نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده بررسی سیر تحولی فرهنگی عصر پهلوی برای معرفی جریان مرموز شبه‌سلفی در ایران و تبیین ریشه‌ها و بنیان فکری آنان، مقابله با شبهات و هجمه‌های گسترده دشمنان تبیین ریشه‌ها و بنیان‌های فکری جریان سلفی و شبه‌سلفی می‌باشد.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و جناب آقای دکتر موسی حقانی که با نظارت، مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر انتقاد و تنقید اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *

پیشگفتار (حفظ وحدت و بیان حقیقت)

بیش از ورود به موضوع مورد بحث در پژوهش حاضر، تأکید بر این نکته لازم است که این تحقیق هرگز در صدد ایجاد اختلاف و تفرقه افکنی میان صفوف مسلمانان نیست چراکه یکی از اصول مسلم در اندیشه سیاسی تشیع، توجه به اصل وحدت و جلوگیری از ایجاد شکاف در میان امت اسلامی بوده است. با وجود این، رعایت این اصل، با انجام بحث‌های علمی جهت روشن شدن حقیقت و تقویت افکار دینی در جامعه اسلامی منافاتی ندارد. سیره عملی اهل بیت علیهم‌السلام در این زمینه، بهترین الگوی جهان اسلام است. پس از رحلت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و بروز انحراف در مسیر جانشینی آن حضرت، امیر مؤمنان، علی علیه‌السلام ضمن توجه به این اصل، هیچ‌گاه از مطالبه حق و بیان حقیقت خودداری ننمود. ایشان در حالی که به مناسبت‌های مختلف، مهاجرین و انصار را به واقعه غدیر و فرمایش‌های رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم درباره امامت خویش متذکر می‌شد، همواره مراقب حفظ وحدت امت اسلامی نیز بود. آن حضرت، در عین حال که بارها از سزاوار و اولی بودن خویش برای خلافت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

و حکومت بر مسلمانان سخن می‌گفت، با هوشیاری تمام، برای حفظ وحدت آنها می‌کوشید و مراقب بود در صفوف امت اسلامی شکاف و تفرقه ایجاد نشود، و در مواردی، دلیل پذیرش وضع موجود را رعایت این امر مهم می‌شمرد؛ چنان‌که ایشان فرمودند:

پس از رحلت رسول خدا ﷺ، خود را سزاوارترین مردم در امر حکومت می‌دانستم، اما مردم بر حکومت ابوبکر توافق کردند؛ من هم پیروی کردم. پس از مرگ ابوبکر، انتظار داشتم که حکومت به فردی جز من نرسد، اما او، عمر را به حکومت رساند. من هم تسلیم شدم و پیروی کردم. پس از عمر، ابوبکر بنی‌نصر را میان شش نفر قرار داد که من یکی از آنها بودم، در نتیجه حکومت به عثمان رسید. باز اطاعت کردم...^۱

ایشان در فرمایشی دیگر، دلیل قیام نکردن خود در برابر انحراف خلافت را این‌گونه بیان می‌کنند:

رسول خدا ﷺ مرا به پیمانی مهادت کرد و فرمود: ای پسر ابوطالب، پیشوایی و رهبری امت من در حقیقت از آن توست. اگر مردم به درستی و بدون نزاع درگیری، ولایت تو را پذیرفتند، در امر حکومت قیام کن و اگر درباره‌ی تو اختلاف کردند، آنها را به خواست خود واگذار...^۲

۱. عبدالله بن عساکر، تاریخ دمشق، ج ۲، ص ۴۳۹؛ ابن اثیر، أسد الغابه، ج ۴، ص ۱۰۶.

۲. ابن اعثم کوفی، الفتوح، ج ۵، ص ۱۴.

در برخی از منابع اهل سنت، با تأکید بر عدم اعتقاد امام علی علیه السلام به حقانیت خلفا برای منصب خلافت، به سخنان خلیفه دوم خطاب به حضرت علی علیه السلام و عباس استناد شده است:

قلما توفي رسول الله ﷺ وقال ابوبكر انا ولي رسول الله ﷺ... فرایتماه کاذباً آثما، غادراً خائناً... ثم توفي ابوبكر وأنا ولي رسول الله ﷺ وولي ابي بكر فرأيتماي کاذباً آثماً، غادراً خائناً؛ وقتی پیامبر خدا رحلت کرد، ابوبکر گفت: من جانشین رسول خدایم... شما او را دروغگو، گناهکار، طغیانگر و خائن دانستید... پس، بعد از مرگ ابوبکر، من گفتم من جانشین رسول خدا و ابوبکر؛ آنگاه شما مرا دروغگو، گناهکار، طغیانگر و خائن پنداشتید^۱

بدین ترتیب، امام در عین بیان حقیقت، مراقب اتحاد مسلمانان و جلوگیری از ایجاد تفرقه در میان امت اسلامی نیز بود. از این رو، زمانی که ابوسفیان با علم به عدم رضایت آن حضرت از انحرف حکومت، فرصت را غنیمت شمرد و برای ایجاد تفرقه، پیشنهاد جنگ با ابوبکر را به امام علی علیه السلام داد، ایشان با قاطعیت، پیشنهاد یاری ابوسفیان را رد فرمود. بر این اساس، تمسک به سیره اهل بیت علیهم السلام، نشان می‌دهد که هیچ منافاتی میان بیان حقیقت و توجه به اصل اتحاد وجود ندارد.

۱. رک: مسلم بن حجاج نیشابوری، صحیح مسلم، ج ۵، ص ۱۵۲؛ علی بن حسام الدین متقی، کنز العمال، ج ۷، ص ۲۴۱؛ احمد بن حجر عسقلانی، فتح الباری، ج ۶، ص ۱۴۴.

در این مجال بر خود فرض می‌دانم از زحمات جناب آقای دکتر موسی فقیه حقانی که زحمت نظارت این پژوهش را عهده‌دار شدند تقدیر و تشکر نمایم. بی‌تردید اجرای پژوهش حاضر و غنای علمی آن مرهون راهنمایی‌ها و نکات ارزنده ایشان است و اذعان دارم که بدون حمایت‌ها و مساعدت‌های بی‌دریغ و مؤثر ایشان پژوهش حاضر به سرانجام نمی‌رسید.

تایستان ۱۳۹۴

محمد ملک‌زاده

www.ketab.ir